

Změny způsobů správy toků a povodí: hledání možností

Seminář Klima – krajina – povodí

Ing. Tomáš Havlíček
ATELIER FONTES s.r.o.

Základní teze (1)

- Národní program na zmírnění dopadů změny klimatu v ČR uvádí mj. revitalizaci říčních systémů a zvyšování schopnosti krajiny zadržovat vodu jako konkrétní adaptační opatření.
- OPŽP: Přírodě blízká protipovodňová (a protierozní) opatření a revitalizace toků, jejich niv a povodí (krajiny).
- Je to tedy projev společenské objednávky vodnímu hospodářství. Vychází z: rámcové směrnice o vodách, PHP, POP, VZ, ...
- Současný stav krajiny i míra upravenosti toků přesahuje únosnou mez z hlediska jejich ekologických i vodohospodářských vlastností („přetáhli jsme strunu“).
- Nejsou peníze.

Základní teze (2)

- Diferenciace řešení a volby opatření: ve volné krajině „měkkí“ (přírodnější), v zástavbě přípustná i „tvrdá“ (technická) ovšem s minimálními nepodkročitelnými přírodními požadavky (základní stanovištní podmínky, migrační prostupnost, ...).
- Je potřeba větší prostor v nezastavěných územích pro vodní toky (ekosystémy) ať už přímo (území pro revitalizace) nebo nepřímo (umožnění dříve odstraněných rozlivů do nivy).
- Priority pro volbu řešení: od měkkých v krajině, přes technická až po velké vodní nádrže na konci (když už to nejde jinak).

Základní teze (3)

- Součástí požadavků na VH jsou i dříve (nedostatečně) artikulované „ekologické“ požadavky.
- Za současné ekonomické situace veřejných rozpočtů musíme hledat úspory i v investicích do VH a jeho provozu (správě toků, ...). Musíme přiznat, že správci toků nemají dost prostředků na plnění požadavků na ně kladených.
- Změny jsou realizovatelné v dlouhodobých časových horizontech.
- Zdaleka ne celá společnost vnímá situaci stejně.

Základní (většinová) společenská objednávka vodnímu hospodářství

1. Chceme mít trvalý dostatek kvalitní vody ve svých domácnostech (vodárenství).
2. Chceme vodu pro zemědělství, lesnictví a průmysl včetně chlazení (odběry vod).
3. Chceme, aby voda neškodila svými rozlivy či erozně-akumulační činností (protipovodňová ochrana).
4. Chceme provozovat vodní elektrárny (energetika).
5. Chceme mít kde chovat ryby ve velkém i kam chodit na ryby sportovně (rybářství).
6. Chceme po vodě dopravovat zboží i lidi (vodní doprava).
7. Chceme se mít kde koupat a kde provozovat vodní sporty na tekoucích a stojatých vodách (rekreace).

Znaky primárních požadavků (výběr)

- Dlouhodobost a relativní neměnnost.
- Vzájemná protichůdnost a roztříštěnost některých požadavků i podmínek jejich plnění.
- Rozlišnost a různorodost „nositelů“ i „plnitelů“ požadavků i jejich motivace - různé parciální zájmy (zisk, ...).
- Vysoká míra zapojení státní správy do plnění požadavků a tedy i vysoká míra financování z veřejných zdrojů. Někdy neefektivního.
- Některé ze služeb (i sekundárních) prakticky nejsou ohodnoceny a zpoplatněny (protipovodňová ochrana, jakost vod, přírodní hodnoty vodních ekosystémů).
- Tvorba zdrojů pro plnění požadavků leží v krajině - plošná záležitost.

„Nové“ požadavky společenské objednávky:

1. Biodiverzita, přírodní hodnoty.

2. Jakost vody.

3. Estetika.

- „Nové“ je v uvozovkách – uvedené požadavky existovaly i dřív, ale jejich plnění nebylo prioritou.
- Zároveň se asi shodneme, že tyto požadavky nejsou méně významné!

Podmínky plnění (donedávna)?

Nedostatečné podmínky plnění ekologických mimoprodukčních a obdobných funkcí – objednávka byla spíše proklamativní a ignorovaná, než skutečná a akceptovaná. Příklady:

- 1 500 let PRŘS
- „Revitalizace jsou věci MŽP, když je chce, tak ať je dělá, my z toho nic nemáme. My MŽP nemluvíme do Nature, ono ať nám nemluví do přehrad.“
- § 68 vodního zákona po „malé“ novele - ještě techničtější principy v pojetí území určených k rozlivům povodní,
- § 2 vyhl. 470/2001 Sb.: „... *Ostatní koryta vodních toků nejsou přirozenými koryty vodních toků, a to i v případě, že bylo obnoveno přirozené koryto vodního toku.*“ + důsledky pro správu takto „revitalizovaných“ toků.

Přírodě blízké vodní hospodářství

Přírodě blízké vodní hospodářství (PBVH) požaduje, aby:

- přírodní hodnoty byly respektovány jako celospolečenský zájem a jeden ze základních atributů kultury,
- (nejen) vodohospodářské problémy byly chápány a řešeny v širších krajinných souvislostech,
- vodní toky a jejich nivy měly alespoň v nezastavěných úsecích (polo)přírodní charakter (ekologizaci vodních toků).
- přírodní procesy byly více využívány k plnění společenských potřeb (efektivita, polyfunkčnost,).

Dílčí cíle PVBH

1. Zvýšení **retence vody** v krajině a zpomalení jejího odtoku (především za pomoci přírodně blízkých opatření) mající význam pro období sucha i povodní.
2. Dosažení **přírozené morfologie** vodních toků (za pomoci revitalizací), obnovení přírodních fluvialních procesů v nivách (mimo zastavěná území).
3. **Zpřírodnění krajiny** údolních niv (zvýšení podílu lužních lesů a aluviálních luk, ...).
4. Obnova poničeného **hydrologického režimu** (změny poměrů odtok/výpar/vsak).
5. Umožnění **migrace ryb** ve vodních tocích (podélné migrace) a do nivy (laterální migrace).
6. Udržení dosavadního trendu **zlepšování jakosti** povrchových (a zprostředkovaně i podzemních) **vod** – omezení přísunu umělého znečištění.

Konkrétní typy opatření

Viz například přednášky a prezentace Tomáše Justa.

Co se zatím dělá

1. V krajině toho moc není, přestože se díky OPŽP přece jen situace zlepšila.
2. Vzhledem k dlouhodobosti řešení a velkému objemu potřebných opatření to bude na dlouho.
3. Zatím se tedy dělají studie a projekty (pokud je předem aspoň nějaká naděje na realizovatelnost – dostupnost pozemků, ...).
4. V nich pracně hledáme taková kompromisní řešení, která by vyhovovala všem dotčeným subjektům!

Příklad řešení na úrovni studie proveditelnosti: Valová

Specifika studie:

- zadavatelem Povodí Moravy, s.p.,
- tok (8 km) mimo zastavěné území v intenzívně zemědělsky obdělávané krajině,
- návrhy by měly být hrazeny z OPŽP – tzn. nutnost dostat určitým požadavkům,
- velmi drasticky upravené koryto: napřímení, přisazené hráze s vysokou kapacitou, nízká morfologie, ...
- komplikace se vzduším povodňových vod z Moravy, 2 spodní obce těžce postiženy povodní 1997
- důraz kladen i na úspěšnost projednání (vypracována komunikační strategie, ...)

Příklad řešení na úrovni studie proveditelnosti: Valová

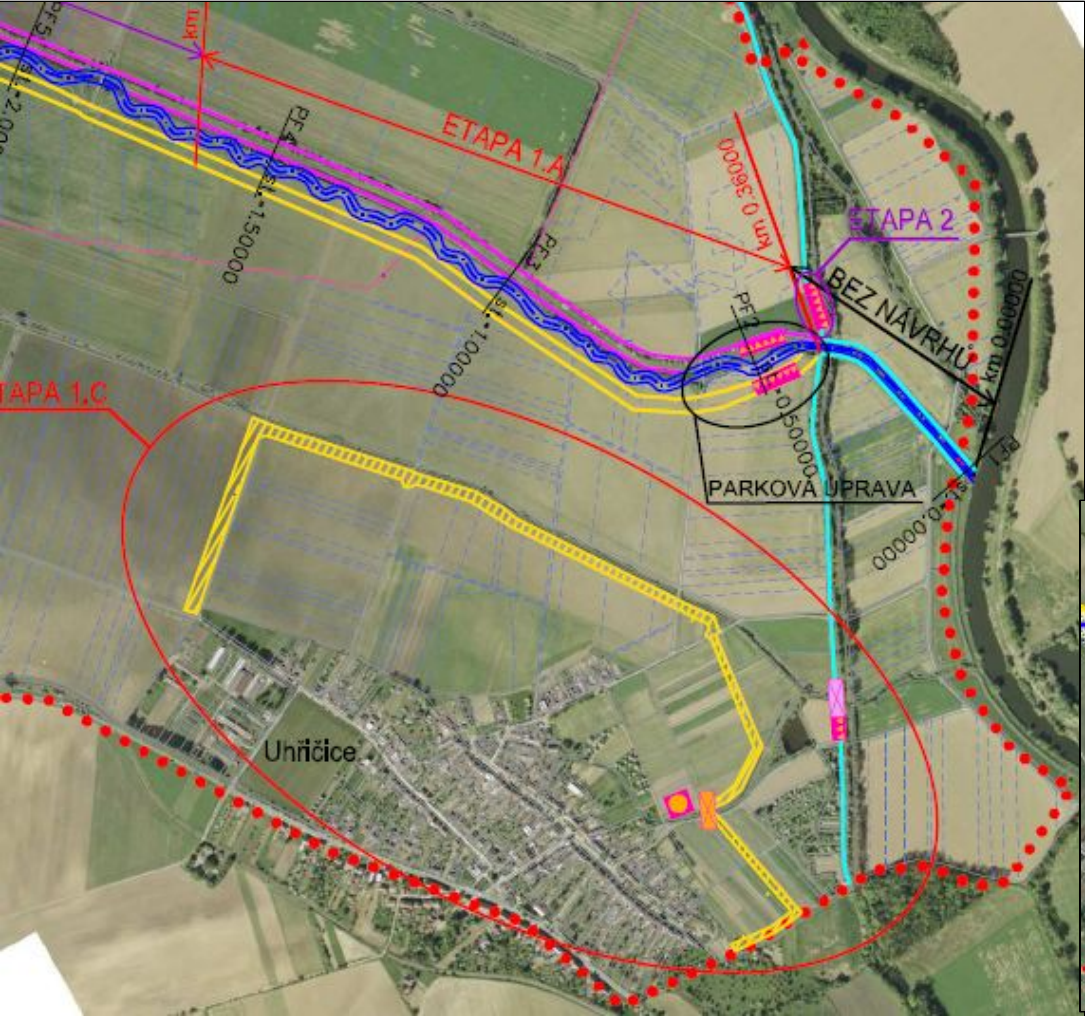
Návrhy:

- Pro objednatele (PM): úpravy koryta, hrázová ochrana obcí.
- Pro ostatní – obce, vlastníci, ... („vedlejší produkt“): malé vodní plochy, větrolamy, ÚSES, ČOV, ...

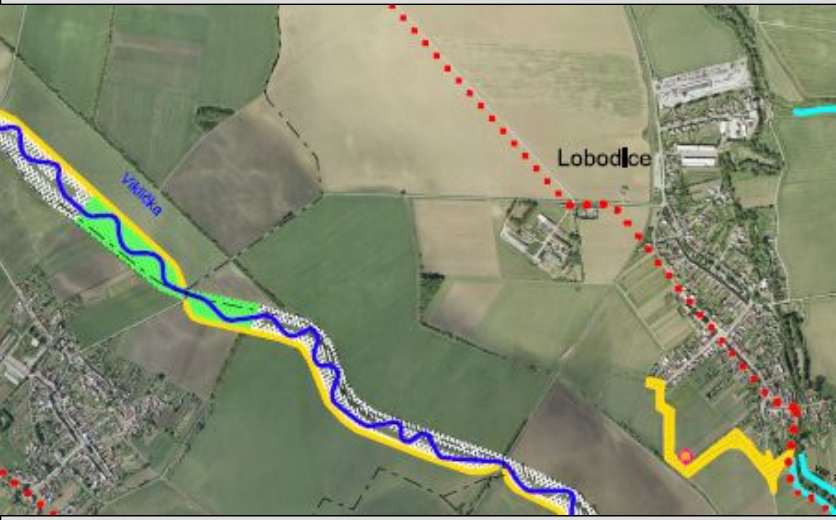
„Hlavní“ návrhy (Valová + obce):

- Jednostranný odsun hráze, úprava koryta, vegetační doprovod, ..., hrázová ochrana obcí + bezpečnostní přelivy + stavidla + povodňové ČS.

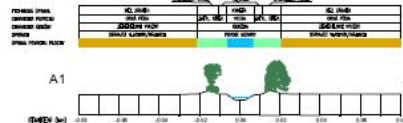
Příklad řešení na úrovni studie proveditelnosti: Valová

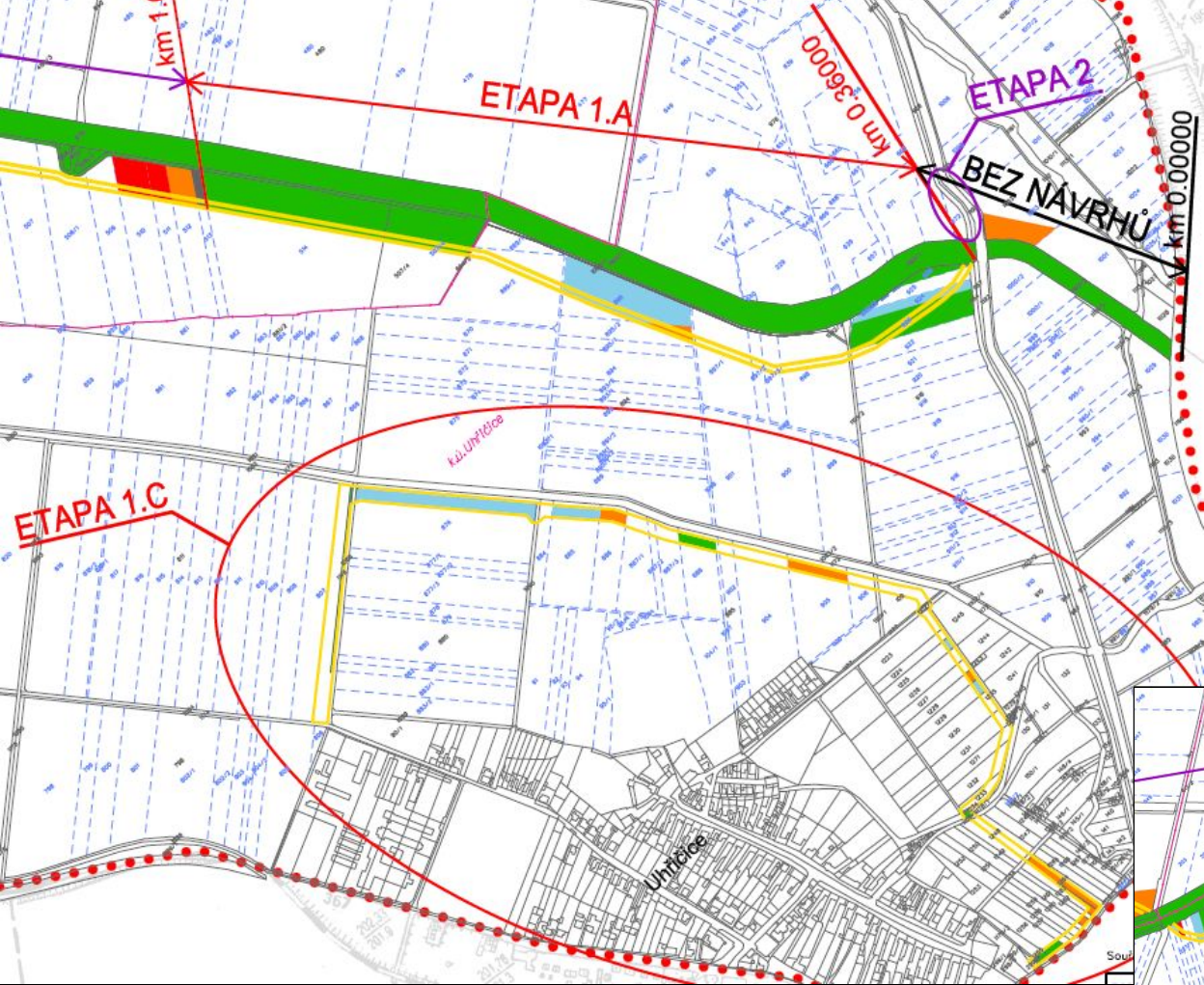
Výřezy z návrhové situace s ukázkou rozsahu návrhů

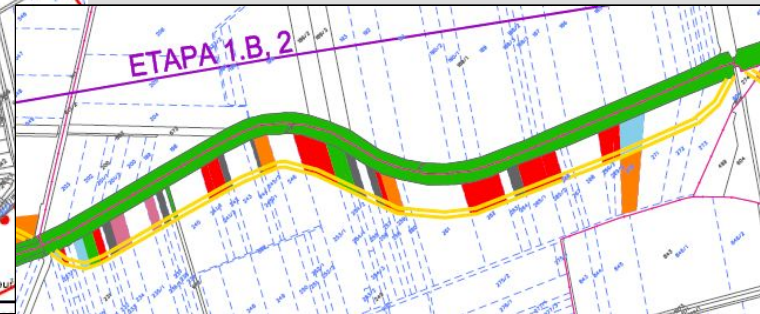
Vývojové schéma

Příklad řešení na úrovni studie proveditelnosti: Valová

Výřezy z mapy „semafor“

Přístup dotčených subjektů: Valová

Jak jsme projednávali studii proveditelnosti.

Co tomu brání a co s tím? (1)

- Společnost většinově **nepřijala „envi“ principy** za své („mělo by se to tam pročistit, aby ta voda mohla odtéct“, ...). Rozšířenou společenskou objednávku VH dostávat do povědomí veřejnosti – osvěta, informovanost.
- Většina vodohospodářů neprošla ve škole **ekologickým vzděláváním**. Zlepšuje se ve školách, mohlo by lépe. **Lepší komunikace** a vzájemný respekt mezi „vodohospodáři“ a „ekology“ (děláme mj. tady a teď).
- Konzervativní a úzce vodohospodářský přístup namísto komplexního holistického + složitost řešení v provozních podmínkách. **Zdůvodňovat a vysvětlovat efekty PBVH včetně kvantifikace** – „kubíky“ a „koruny“. Ukazovat **dobré příklady** z praxe.
- Nedostupné pozemky, zakonzervované struktury krajiny: majetková držba, infrastruktura). **Dejme prostor řekám**: upravit právní prostředí, najít zdroje na náhrady vlastníkům,

Co tomu brání a co s tím? (2)

- Systém správy toků a rozhodování je nevhodně nastavený, neuzpůsobeno efektivní a ekologické správě, chybí **větší zapojení samospráv do investic i rozhodování, zpoplatnit PPO** – spolufinancování, trh s nemovitostmi, ...
- **Za některé služby** nebo hodnoty **nejsou** správci toků a jejich management **odměněni** (PPO, revitalizace či ekologický stav toků, jakost vody, ...).
Změna systému financování i odměn.
- VH správa (plochy) povodí je nedostatečná/formální (vodní erozi, odvodnění či zhutnění půd nikdo neřeší). **Posílit možnosti správy plochy povodí.**
- Kompetence ve VH jsou velmi roztržštěné mezi MŽP a Mze - neefektivní výkon státní správy. **Sjednotit řízení VH pod jedním ministerstvem? Kdy?**
- Nefungující institut území k rozlivům povodní a „náhrady“ (§ 68 v.z.). **Změnit zákon a naplnit pytlík** na náhrady.

Konec prezentace

Děkuji za pozornost

